

УДК: 636.5

УКРАЇНА І СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЛЕМІННОГО ПТАХІВНИЦТВА

Терещенко О. В., Катеринич О. О., Рожковський О. В.
Інститут птахівництва УААН, с. Бірки, Харківська область, Україна

Резюме. Дано оцінку стану сучасного розвитку племінного птахівництва у світі. Проаналізовано шляхи подальшого розвитку галузі в країнах з різним рівнем розвитку племінного птахівництва, в тому числі і в Україні.

Ключові слова: племінне птахівництво, селекція, генетичний потенціал.

Summary. The estimation of the present development of the breeding poultry industry in the world is given. The ways of the further development of the branch in countries with the different level of the breeding poultry farming, including Ukraine, have been analyzed.

Key words: breeding poultry industry, selection, genetic potential.

Птахівництво є одним з найперспективніших напрямків діяльності галузі тваринництва не лише в Україні а і в світі, оскільки продукція птахівництва, як м'ясного, так і яєчного, спрямована на забезпечення харчових потреб населення і продовольчої безпеки держави. У галузевій структурі частка птахівництва є досить вагомою і становить близько 40-60 % від загального виробництва продукції тваринництва. На сьогодні птахівництво – практично єдина галузь тваринництва, яка здатна нарощувати обсяги виробництва і збільшувати чисельність наявного поголів'я.

Зараз у світі для споживання виробляється близько 700 млрд. яєць за рік. В окремих частинах світу, особливо в Північній Америці (та останнім часом і в Європі), виробництво та збут яєць є прерогативою великих торговельних мереж („Big Business”). Діяльність таких мереж вимагає значних виробничих одиниць зі стандартизованою якістю продукції при невисоких заготівельних витратах.

З іншого боку (це стосується країн Африки, Азії та Східної Європи, в т.ч. і України), сільськогосподарське виробництво галузі пов'язано безпосередньо з реалізацією продукції (яйце, м'ясо). Таке виробництво також має економічну привабливість, незважаючи на інші вимоги до птиці (альтернативне утримання тощо).

Специфіка галузі визначається біологічними властивостями птиці: інтенсивним обміном речовин, скоростиглістю, великою плідністю та іншими якостями, які обумовлюють відносно короткий виробничий цикл (рис. 1.), найдешевше із всіх видів худоби вирощування 1 ц приросту, найнижчі витрати праці.

Ці та інші ознаки дозволяють конкурувати галузі з іншими напрямками залучення капіталу.

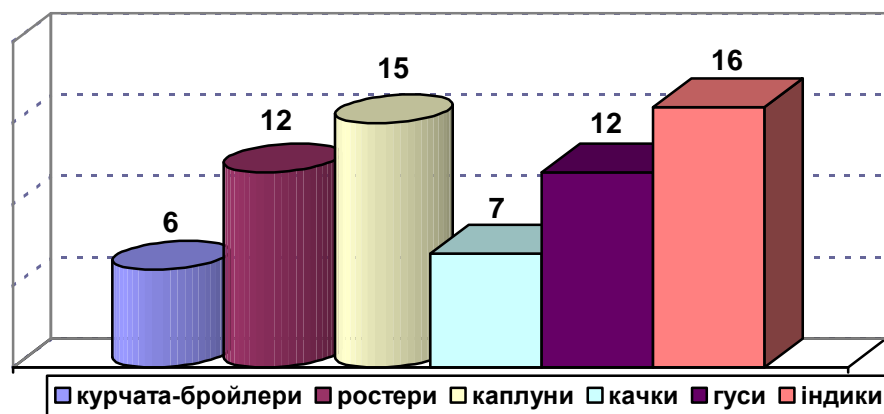

Рис. 1. Вік забою сільськогосподарської птиці при відгодівлі на м'ясо, тижнів

У 1990 році в Україні вироблялося 16,3 млрд. яєць на рік (при населенні 52 млн. чоловік), тобто це становило близько 320 шт. яєць на пересічного громадянина.

М'яса всіх видів птиці в живій масі було вироблено 944 тис. тонн. В загальній структурі м'яса птиці курчата-бройлери склали 34%, близько 25% вироблялось м'яса качок, 1,5% м'яса індиків та 5% м'яса гусей (рис. 2). Така структура була обумовлена тим, що виробництвом м'яса індиків та качок займалися великі птахофабрики. В теперішній час більшість з них або взагалі не існують, або перепрофільовані на виробництво іншого виду продукції. Виробництво м'яса індиків, гусей та качок зосереджено у населення та фермерських господарствах, і його частка в загальному виробництві м'яса мізерна.

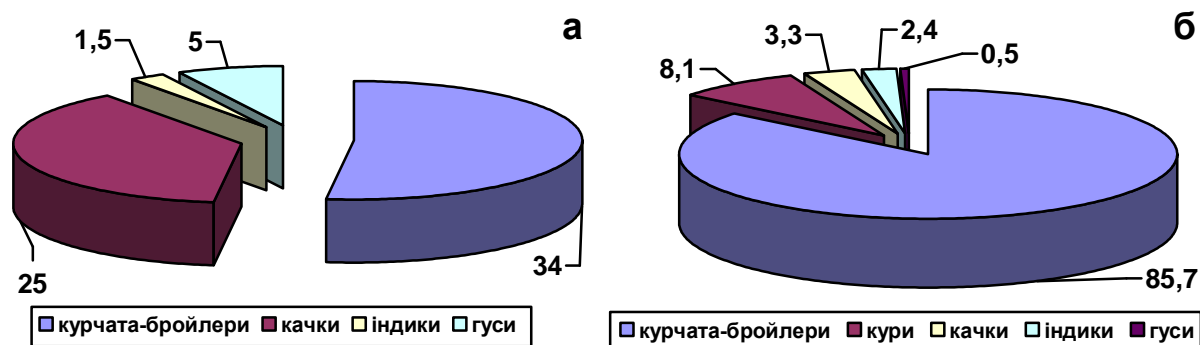

Рис. 2. Структура виробництва м'яса сільськогосподарської птиці в Україні (а – 1990 рік; б – 2008 рік)

За останні 5 років в Україні спостерігається поступове зростання виробництва м'яса птиці за рахунок швидкого нарощування промислових потужностей для відгодівлі курчат-бройлерів в великих холдингових компаніях: „Миронівський комбінат хлібопродуктів”, „Гаврилівський комплекс”, „Лангут-бройлер” тощо. Вирощуванням бройлерів частково займається і населення. У 2008 році виробництво цього виду продукції становило близько 720 тис. т., або 85,7% від загальних обсягів виробництва м'яса птиці (рис. 2).

Подальше (згідно перспективних програм розвитку галузі) збільшення обсягів виробництва пташиного м'яса передбачається за рахунок розширення його асортименту: м'яса індиків до 138,6 тис. т. проти 20,0 тис. т. у 2008 році, гусей в

14 разів, качок в 7,9 раз. Процент м'яса бройлерів в загальній структурі виробництва м'яса птиці дещо знизиться з 85,7% у 2008 році до 68% у 2015 році (рис.3).

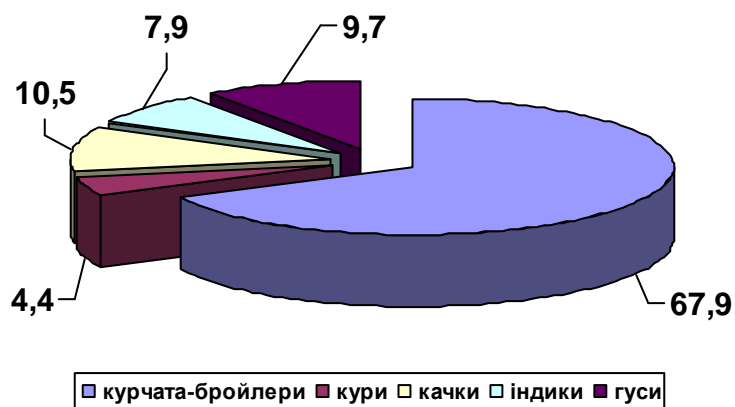

Рис. 3. Структура виробництва м'яса сільськогосподарської птиці в Україні (прогноз на 2015 рік)

В цілому (розрахункові дані) виробництво м'яса птиці зросте у 2015 році в 2 рази проти 2008 року (1750 тис. т. проти 840 тис. т.) і складе на душу населення 38 кг в живій вазі або 27 кг в забійній вазі проти 18,1 кг у 2008 році.

Виробництво яєць у 2015 році передбачається довести до 17 млрд. шт., тобто практично буде досягнуто рівень 1990 року (16,3 млрд. шт.). Як передбачається, виробництво яєць у 2015 році буде зосереджено у сільськогосподарських підприємствах (62%) і в населення (38%). Одержання запланованих обсягів виробництва харчових яєць передбачається за рахунок збільшення поголів'я несучок на 9 млн. гол. (72 млн. у 2015 р. проти 63 млн. у 2008 році) та підвищення середньої несучості на 17 яєць.

Для комплектування товарних стад сільськогосподарських підприємств і населення загальне поголів'я племінної птиці в репродукторних господарствах повинно становити 1,6 млн. голів і в порівнянні з 2008 роком залишиться майже на тому ж рівні завдяки підвищенню її несучості.

У фермерських і селянських господарствах в основному буде використовуватися птиця вітчизняної селекції (кроси, породи), яка найбільш пристосована до місцевих умов утримання, менш вибаглива до кормів та має високу життєздатність. Для цього вже зараз є частково створена власна племінна база: племінні заводи та племптахорепродуктори 1-го і 2-го порядку (ППР-1 і ППР-2). Але для забезпечення фермерських і селянських господарств добовим молодняком птиці вітчизняної селекції необхідно мати поголів'я в ППР-2 близько 700 тис. голів. Для комплектування цих стад необхідні племптахорепродуктори 1-го порядку потужністю 50 тис. голів, які будуть комплектувались із племзаводів, поголів'я птиці в яких повинно складати 20 тис. голів.

Зараз для виробництва яєць в Україні використовують промислові кроси як з білою, так і з коричневою шкаралупою яєць, в основному зарубіжних селекційних фірм (рис. 4.), оскільки ці кроси в умовах інтенсивних технологій характеризуються високими показниками продуктивності (рис. 5.).

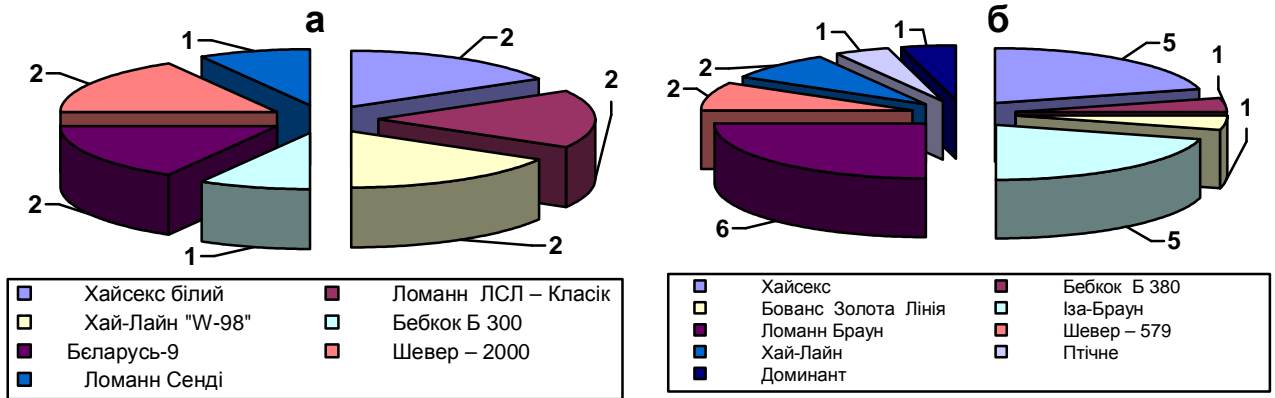

Рис. 4. Розподіл за кількістю репродукторних господарств, які займаються утриманням батьківських стад курей з білою (а), та коричневою (б) шкаралупою яєць

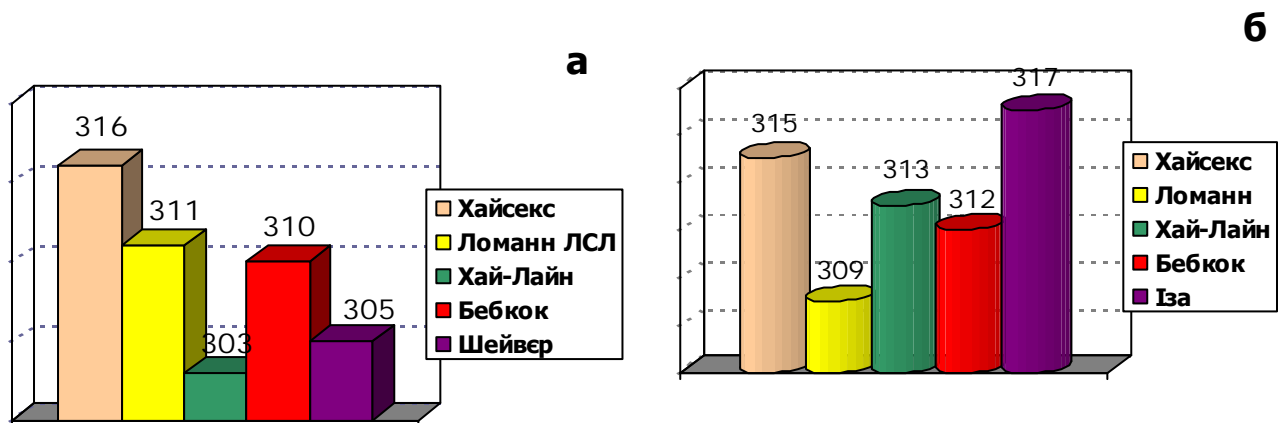

Рис. 5. Несучість на початкову несучку промислових кросів курей з білою (а), так з коричневою (б) шкаралупою яєць, шт. яєць

При цьому рівень генетичного потенціалу за несучістю знаходиться в межах 303-317 штук яєць на початкову несучку за продуктивний період як для „білошкаралупних”, так і для кросів з коричневою шкаралупою яєць. Кількість яєчної маси, отриманої від такої птиці, знаходиться на рівні з 18,5-20,0 до 19,3-20,3 кг на початкову несучку відповідно вищезазначених кросів.

Населення, як правило, використовує яєчно-м'ясні породи і популяції курей вітчизняної селекції, які мають нижчі показники несучості, ніж яєчні високопродуктивні промислові кроси, але менш вибагливі до умов годівлі та утримання (рис. 6-7). На рисунку 6 наведено показники продуктивності та виводу молодняку батьківського стада кросу „Хайсекс білий” та двох популяцій курей вітчизняної селекції яєчного напрямку продуктивності (сріблястий „Бірківська барвіста” та золотистий леггорни). За рік продуктивності (52 тижні) перевага птиці закордонної селекції становить 4-9 шт. яєць, але в перерахунку на отриманий добовий молодняк це відношення змінюється в бік птиці вітчизняної селекції 226 – 236 – 243 голів (113 – 118 – 121 добових курочок).

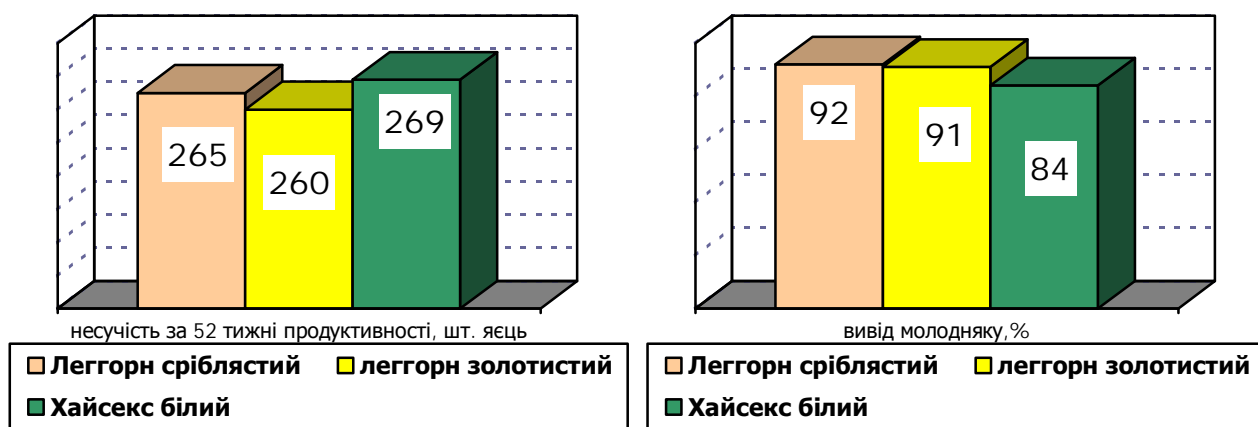

Рис. 6. Господарсько корисні ознаки батьківського стада курей яєчного напрямку продуктивності

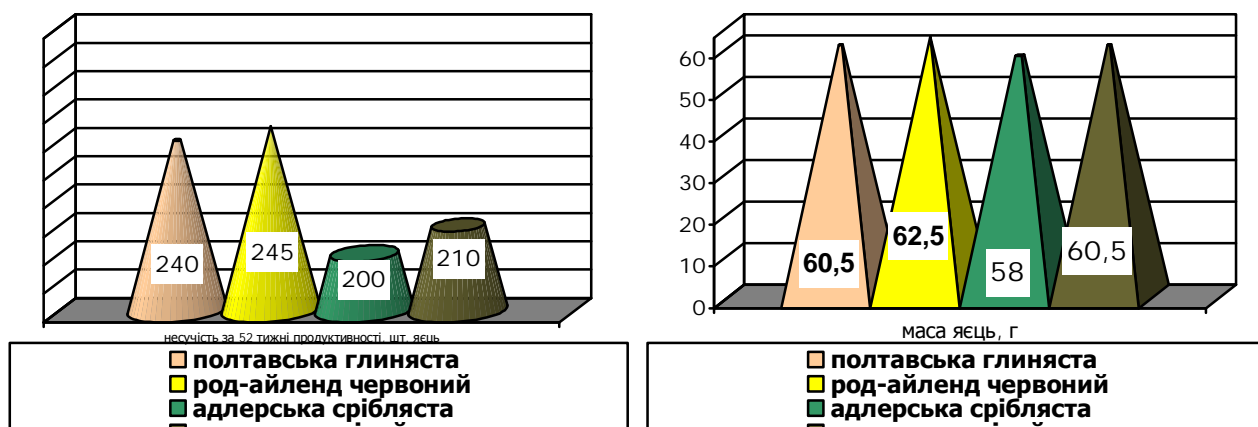

Рис. 7. Господарсько корисні ознаки батьківського стада курей яєчного-м'ясного напрямку продуктивності

Для виробництва м'яса бройлерів в Україні використовують кроси провідних селекційних фірм Європи, США і частково кроси, які створені в Росії (рис. 8).

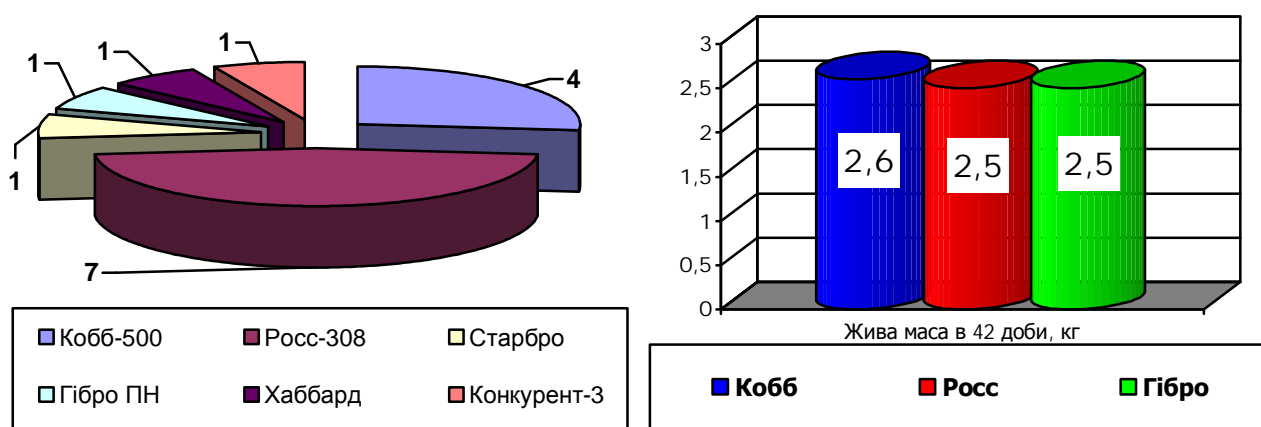

Рис. 8. Розподіл за кількістю репродукторних господарств, які займаються утриманням батьківських стад м'ясних курей та відгодівельні якості курчат-бройлерів

Для виробництва м'яса індиків використовують кроси важкого і середнього типу; качок - як промислові кроси з високим вмістом жиру в тушці, так і окремі породи, добре пристосовані до умов України і з пониженим вмістом жиру в тушці; гусей – породи важкого, середнього і легкого типу.

В останні роки в Україні почали займатись також розведенням перепелів та досить екзотичної птиці – страусів, фазанів.

Всього по всіх видах птиці зараз працює близько 170 племінних птахівничих господарств (рис. 9), із них: статус племінного заводу (ПЗ) присвоєно 10 господарствам, племптахорепродуктора першого порядку – 13, племптахорепродуктора другого порядку – 141.

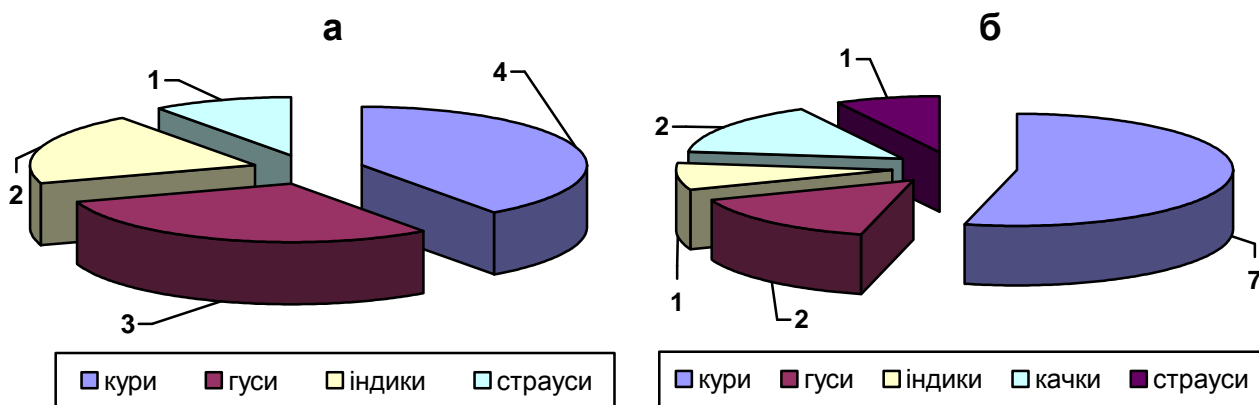

Рис. 9. Розподіл за видами сільськогосподарської птиці племінних заводів (а) та репродукторів I порядку (б)

Враховуючи специфіку генетико-селекційної роботи, в племзаводах займаються виведенням нових ліній, кросів та порід сільськогосподарської птиці, поліпшують деякі господарчо корисні ознаки або підтримують їх на досягнутому рівні у вже існуючих селекційних досягненнях. Для цього в племзаводі проводиться поглиблена селекційно-племінна робота з індивідуальною оцінкою за комплексом господарсько корисних ознак кожної самки і самця при врахуванні також показників батьків, сестер, напівсестер.

Отже, в племзаводі знаходиться найбільш цінний у генетичному відношенні племінний матеріал – це є національне надбання. Стадо, яке знаходиться у племінному заводі, називається селекційним і розводять в ньому вихідні лінії кросу (породи). З племзаводу ці лінії у певному співвідношенні реалізують племптахорепродукторам 1-го порядку, де їх схрещують за прийнятою для кожного кросу схемою, і це стадо у ППР-1 називають прабатьківським. Воно служить для одержання батьківських і материнських форм кросу, які передають племптахорепродукторам другого порядку, де їх схрещують і видають товаровиробникам яєць чи м'яса птиці фінальний гібридний продукт (якщо це крос) чи чистопорідну птицю (якщо це порода).

Таким чином, в кожному із цих типів племгосподарств якість племінної продукції різна, тому і ціна неоднакова: найменша вона на продукцію із ППР-2 (батьківські форми), найбільша – із племзаводу (прабатьківські форми).

Хотілося б звернути увагу на те, що високопродуктивний кінцевий продукт, який одержують у цьому ланцюзі племінних господарств, можна одержати тільки

при дотриманні чіткої схеми відтворення птиці, яку рекомендують фірми, що створили даний вид секційного досягнення.

Враховуючи той факт, що основні продукти птахівницької галузі (яйця та м'ясо) є найбільш доступною формою білку та входять в розряд товарів першої необхідності, доцільно вважати вирішення проблеми забезпечення безперебійної дії ланцюга „племінний матеріал - товарна продукція” найбільш стратегічними завданнями держави.

Нижче нами буде розглянуто найбільш поширені в світі підходи створення та розповсюдження племінного матеріалу для забезпечення безперебійної роботи птахівницької галузі.

У світі

Аналіз загальних тенденцій розвитку світового птахівництва (курівництва) дає можливість виділити декілька напрямків подальшого розвитку, які притаманні для всієї галузі.

Так, на відміну від інших сільськогосподарських тварин, у птахівництві всього світу для виробництва яйця використовуються лише гібриди. Необхідні для цього батьківські форми пропонуються на ринку. Продаж батьківських форм включає надання спеціальних знань по утриманню, годівлі та ветеринарної безпеки. Всі окремі технологічні системи (селекція, розмноження, виробництво товарної продукції, подальша переробка й збут) - чітко розділені.

Якщо наприкінці 60-х на ринку працювало близько 52 племінних фірм, то на сьогодні залишилося тільки два холдинги та незначна кількість невеликих фірм, які мають окреме „національне” значення (табл.1).

Таблиця 1 - Племінні птахівничі компанії (яєчна птиця)

Холдінг	Компанія	Торгова марка
Е. Весеханн	Ломанн Тірцухт	Ломанн (Lohmann)
	Хай-Лайн	Хай-Лайн (Hy-Line)
	Хайсдорф і Нельсон	Х & Н (H & N)
Хендрікс Генетікс	Хендрікс Поултрі Брідерс	Хайсекс (Hisex)
		Бованс (Bovans)
		Декальб (Dekalb)
	ІЗА Поултрі	ІЗА (ISA)
		Бабкок (Babcock)
	Шавер (Shaver)	

Так, наприклад, в яєчному птахівництві компанія „Ломанн Тірцухт” для Східної та Західної Європи реалізує гібридів “Класік” з білим та коричневим забарвленням оперення із середньою масою яєць; для США та Мексики – “Ломанн Літе”, з меншою величиною яєць; для Ізраїля напроти - крупнояєчні “ЛСЛ Екстра”. У Південній Америці перевагу віддають кросу “Ломанн Сільвер”, кури якого зносять яйця з масою близько 60 грамів, а в Європі користується попитом той же

крос, але із зменшеною масою яєць та більш пристосований для утримання на вигулі.

В м'ясному птахівництві подібну тенденцію можна простежити на прикладі селекційної компанії "Aviagen Group Ltd", яка об'єднує фірми "Росс", "Арбор Ейкерс" і "Ломанн Індіан Рівер". Створювані м'ясні кроси курей також мають, як і яєчні, значну різноманітність та специфічність. Наприклад, кроси торгівельної марки "Ross" охоплюють весь спектр – від "Росс ПМ-3" (материнська форма є носієм гена карликовості) до "Росс 700" (бройлери мають меншу швидкість росту, але в кінці вирощування сягають значно більших показників, у порівнянні з іншими кросами, маси тіла та виходу грудних м'язів).

Таким чином, розвиток світового племінного птахівництва зосереджено на двох окремих напрямках.

По-перше, це стосується економічно обґрунтованих підходів щодо консолідації та монополізації крупних селекційних програм (фірм) по створенню промислової м'ясної та яєчної птиці (наприклад, об'єднання генетичних ресурсів індиків провідних світових брендів „Nicholas Turkey Breeding Farms” (Nicholas) і „British United Turkeys” (BUT) та входження їх до селекційної компанії "Aviagen Group Turkey Breeding"), які частково враховують національні особливості населення тих чи інших країн (білі, кремові або коричневі яйця, які мають високу чи знижену масу).

По-друге – розвиток (значно менших за капіталом та ринком збуту) регіональних селекційних програм (фірм), які знаходяться в окремій країні чи регіоні та враховують місцевий менталітет. Основним напрямком діяльності таких підприємств є створення та розповсюдження різноманітної за кольором оперення та напрямку продуктивності птиці.

Взагалі подібні тенденції в розподілі ринків серед виробників та користувачів селекційної продукції можливо було б віднести за рахунок нерозвинутості галузі птахівництва, але необхідно враховувати великий народний попит на різнокольорову "присадибну" птицю та сучасні технології отримання „екологічно чистої" продукції. Так, на користь перших свідчить співвідношення виробництва „кольорового курчати”(Q – марка) в країнах Південно-Східної Азії (В'єтнам – 80%, Тайвань – 60 %), Південної Америки (40-50%). В Північній Африці (Єгипет) національною традицією є приготування курчати „Baladi” (кольорове курча, яке готується на очах спостерігачів – клієнтів).

Другий тезис підтверджує ситуація, яка спостерігається в розвинутих країнах. Так, наприклад, уряд Швейцарії в межах підтримки індивідуального сільського господарства заборонив промислове виробництво продукції птахівництва. Подібні тенденції щодо отримання екологічно чистих продуктів птахівництва відмічаються в державах Західної та Південної Європи (Франція, Італія, Греція). Тому в світовій птахівничій індустрії виробництво продукції під назвою „рожева марка” („*label rouge*") вже багато років займає провідне місце (Франція, Португалія, Іспанія тощо).

Відповідаючи на сучасні вимоги ринку вищезазначеної продукції, протягом останніх років було проведено об'єднання відомих торгових марок для проведен-

ня більш успішної політики в напрямку створення кольорового м'ясного курчати для фермерських господарств (табл. 2).

Відповідно до цього на ринку з'являються і нові продукти кольорових курчат для органічного виробництва, наприклад:

- об'єднання Кобб (Cobb) + Гібро (Hybro) + Сассо (Sasso) + Кабір (Kabir) реалізує «Cobb Sasso 150»;

- Росс (Ross) + Авіаген (Aviagen), відповідно - «Ross Rowan».

Таблиця 2 - Характеристика сучасних м'ясо-яєчних кросів (Західна Європа)

Країна, крос	Жива маса півників при відгодівлі у 60 діб, кг	Жива маса курей в 52 тиж., кг	Несучість за 72 тижні життя, шт. яєць	Маса яєць у 52-тиж. віці, г	Збереженість, %
<i>Угорщина</i>					
Тетра – Х	1,6	-	245	62	96
<i>Італія</i>					
Космос:					
3	2,3	2,95	220	62	84
22	2,3	3,5	180	62	84
<i>Франція</i>					
Хаббард:					
JA 57	2,3	2.45	215	62	-
P 6 N	1,6	2.3	205	62	-

В державах Центральної Європи (Чехія, Польща, Словаччина та інші) у присадибному птахівництві зараз знаходиться значна кількість курей, які забезпечують виробництво близько 50 % з усіх товарних яєць. Потреби населення цих країн в подібній птиці вирішується за рахунок національного генофонду та створення нової гібридної різнокольорової птиці (табл. 3). Як ми бачимо, ця птиця має дещо нижчі показники несучості у співвідношенні із промисловими високопродуктивними кросами («Хайсекс коричневий» – 330, «Ломанн ЛСЛ» - 325 штук яєць), але різнокольорове забарвлення оперення та пристосованість до утримання на подвір'ї сприяє значному попиту її у населення цих країн.

Таблиця 3 - Продуктивність сучасних гібридів яєчної птиці, які використовуються для утримання на подвір'ї (Центральна Європа)

Крос	Країна	Жива маса курей в рік., кг	Несучість за 72 тижні життя, шт.яєць	Маса яєць у 52-тиж. віці, г	Збереженість до 20 тиж. життя, %	Забарвлення оперення
Астра:	Польща					
P		2,5	255	61,5	95	Зозулясте
D		2,4	255	61,5	95	Червоне
N		2,4	255	61,5	96	Коричневе
Домінант:	Чехія					
Бурий		2,2	300	63,5	96	Коричневе
Чорний		2,2	298	62,5	96	Чорне

Подібні тенденції щодо розподілу поголів'я птиці та валового виробництва яєць спостерігаються також в Україні та інших державах СНД.

Російська Федерація

Незважаючи на світові тенденції перерозподілу ринку племінної продукції, Росія володіє значною кількістю вихідних „чистих” ліній сільськогосподарської птиці. Основні племінні ресурси зосереджені в провідних племптахозах заводів. На їхній базі успішно функціонують 18 виробничих і науково-виробничих систем з птахівництва (табл. 4).

Таблиця 4 - Виробничі та науково-виробничі системи з птахівництва (яєчне та м'ясне курівництво)

Вид кінцевої продукції	Племптахозади	Торгова марка
Яйце	„Пачелма”	„Пачелма”
	„Птичное”	„Птичное”
	„Лабинский”	„УК Кубань-7”
	„Птицевод”	„Бугульма”
	ЭПХ „ВНИТИП”	„Радонеж”, „СП 789”
	„Маркс”	„Маркс Н23”
М'ясо	„Смена”	„Смена” – 2 – 7
	„Конкурсный”	„Конкурент”
	„Русь”	„СК-Русь-6”
	„Большевик”	„Барос 123”
	ЕГП „СибНИГИП”	„Сибиряк”
М'ясо та яйце	„Кучинский”	„Кучинская юбилейная”

Частка кросів вітчизняної селекції, які використовуються для виробництва яєць, становить близько 75%, а м'яса курчат-бройлерів - 90%.

У рамках цих систем птахівничі підприємства отримують не тільки племінну продукцію, але і її сервісне обслуговування, обмінюються досвідом у справі освоєння прогресивної технології годівлі й утримання птиці, проведення профілактичних ветеринарних заходів. На семінарах і короткострокових курсах при науково-дослідних установах організовані профільна перепідготовка й підвищення кваліфікації фахівців-птахівників.

Методичне керівництво здійснює й постійну практичну допомогу господарствам в організації селекційно-племінної роботи надає Міжрегіональний науково-технічний центр Россільгоспакадемії МНТЦ «Племптиця», який працює в тісній співдружності з „Росптахо спілкою” і Дептваринплемом Мінсільгоспу Росії. Фахівці й учені дослідницьких установ Центру беруть безпосередню участь у розробці й реалізації селекційних програм, рекомендацій по роботі з породами й кросами.

Необхідно зазначити, що науковці та фахівці підприємств і ДНУ МНТЦ «Племптиця» використовують в селекції кращий імпортований генетичний матеріал для вдосконалювання наявних в країні нових порід і кросів птиці. Але це здійсню-

ється лише за умови узгодження з Мінсільгоспом РФ та Росптахоспілкою і державною ветеринарною службою.

Таким чином, аналізуючи сучасні тенденції розвитку племінного птахівництва в світі, можна визнати значну подібність підходів щодо формування системи племптахогосподарств в різних країнах, в тому числі і в Україні.

З одного боку, це племінні стада високопродуктивної птиці, від якої на спеціалізованих підприємствах отримують яйце та м'ясо, і виробництво цієї продукції має стабільний рівень зростання; з іншого боку, національні особливості та постійно зростаючий попит на „екологічно чисту” продукцію („органік”), що призводить до конкурентоспроможності птиці вітчизняної селекції, розповсюдження якої зосереджено у рамках генетико-селекційної системи.